

איך לבחור בבעל המושלם? (או: רומנים, פוליטיקה וכאוס) עמרי הרצוג

לבני זוג, יהיו אשר יהיו, יש מכנה משותף: הם יכולים לעצבן מאוד. אומנם לא ערכתי סקר מהימן בנושא, אבל אני מקשיב לחברותיי שמתגוללות על בעליהן ברגעי משבר תכופים. הן נדרשות – על פי עדותן המפורטת – לגלות סבלנות רבה, הכוללת הבלעה תכופה של גלגולי עיניים והבלגה כדרך חיים. אני מציין את רשימת התלונות הנפוצות באי־נחת מסוימת: הבעלים מנותקים רגשית, עקשנים וקצרי רוח. יש להם דעות נחרצות בנושאים שהם לא מבינים בהם דבר. אין להם חברים אמיתיים והם נוהגים להשליך את הנעליים (והגרביים) בסלון. הם סובלים מחוש אסתטי לא מפותח, אם להתנסח בעדינות. צריך לבקש מהם כל דבר מאה פעמים. הם ילדותיים, פסיכיים־אגרסיביים, כרוכים באופן מטריד אחר אימותיהם הקדושות, מתלוננים ללא הרף ולא ששים לעשות דברים ביחד. כאמור, גברים ישראלים.

הסיבה שאני כותב את ההכללות הללו, היא ששמתי לב שברומנים ישראלים עכשוויים מסוימים, בעלים כאלו מוצגים דווקא כנערי־פוסטר של גברים מושלמים, כלומר מכילים, מקסימים ורגישים; שתמיד יודעים לתת חיבוק חם כשצריך ואף פעם לא שוכחים להוריד את הזבל. פער כזה, בין ייצוג ספרותי לבין מציאות, הוא תמיד מעניין. בהנחה שאין גברים אידיאליים כאלו במציאות (וגם לא נשים, עליי להוסיף מטעמי סולידריות), מדוע ברומנים הם מוצגים באור כה מחמיא?

אני לא מתייחס כמובן לכל ספרות המקור שנכתבת כעת, אלא לכמה ספרים שקראתי לאחרונה, הנשענים על מבנה־עומק נרטיבי משותף, גם אם גילוייהם העלילתיים והסגנוניים שונים בתכלית. אפשר למנות עליהם לדוגמה רומנים כמו "יש לי שני לב" של דפנה יצחקי, "כאב" של צרויה שלו, "לגנוב את השמש" של אורית מרלין־רוזנצוויג, "אוסף מפיות" של הדס דושי־וקס או "רומן" מאת מיכל קובזמן. השלד העלילתי ברומנים הללו, שיצאו לאור בחמש השנים האחרונות, מציג אישה נשואה וקרייריסטית כבת 40, שנמצאת במערכת יחסים יציבה עם בן־זוגה ונסחפת למעורבות רגשית עם גבר מהעבר שמגיח לחייה במפתיע. לאחר התחבטויות, היא מחליטה לסיים את מערכת היחסים המסעירה והמערערת ולבצר את ביתה מפני האיום שהוא מסמן. הקונפליקט המרכזי בסיפורים אלו מעמיד את הפיתוי שמגיח מהחוץ ומבקש לגרור לשם את גיבורתו, אל מול המרחב המשפחתי המוגן והמוכר.

אולם במסגרת עלילתית שבה מתחולל קונפליקט כזה, מתבקש לסמן את הגבר שבבית בצבעים מורכבים יותר, כדי להדגיש את מהותו: אם הגבר המוכר הוא נפלא ומכיל, המורכבות הדרמטית נחלשת. היא תהיה אפקטיבית יותר אם יהיה בבעל פגם כלשהו; כך הדילמה אם לעזוב או להישאר תהיה אמינה יותר.

זו חידה תרבותית, יותר מאשר ספרותית. היא נוגעת להכרעות של ייצוג, הנטועות תמיד באקלים חברתי ותרבותי מסוים. העובדה שקו העלילה הכללי הזה נפוץ בספרות

הישראלית בשנים האחרונות, אינה יכולה להסתמך רק על האוניברסליות העל־זמנית של קונפליקט רגשי מסוג זה. הנוכחות שלו על מדף הספרים הישראלי העכשווי נושאת משמעות, משום שהיא מעידה על אסטרטגיה של התמודדות עם תחושה קולקטיבית שמאפיינת את הזמן הישראלי הזה, וניזונה מחוסר יציבות אזרחית, מוסרית וחברתית קיצונית.

ההתמודדות עם חוסר היציבות ברומנים הללו כרוכה בהעמדתם של שני מבנים אידיאולוגיים שמתקיימים במקביל זה מול זה. לכל אחד מהם לגיטימציה תרבותית מחייבת, אך הם גם מצויים בסתירה מוחלטת. מצד אחד, נוכחת התביעה לעזוב – כלומר, לחתור להגשמה עצמית, שכוללת סיפוק צרכים רגשיים ומיניים, מודעות עצמית ושאיפה לשיפור־עצמי ולאוטונומיה. מהצד השני ניצבת המחויבות לתא המשפחתי, כיחידת הבסיס של הלאום, הכוללת קביעות, המשכיות, פשרה ודחיית סיפוקים מידיים. ההתמודדות עם שני המבנים הללו ועם האידיאולוגיות שמפעילות אותן אינה מאפשרת פשרה: באף סיפור לא נמצא מוצא, כדוגמת שמירה על שלום הבית וטיפול רומן מסעיר מהצד. ההכרעה היא דיכוטומית, ונדרשת בדחיפות, משום שהתנועה בין מבני הידע הסותרים מכניסה את הגיבורות לסחרור. הבחירה שלהן אינה בחירה רגשית אלא שכלתנית: הן מחליטות לשמור על התא המשפחתי החמים והמוגף תוך הקרבה של מאוויים פרטיים. היא נושאת מחיר שכרוך בוותרות על אקטיביות רגשית, מינית ולעיתים גם אינטלקטואלית, לטובת שמירה על הטוב והמוכר.

המפגש המערער של הגיבורה עם החוץ המערער, האל־ביתי, לובש צורה בכל הרומנים הללו בדמותו של גבר, מן הסתם. אבל כאן התמונה נעשית מורכבת יותר, משום שהאיום נושא שני רבדים. הראשון, השגור יותר, נטוע בחדירה־מחדש של פיתוי חיצוני לתוך חיים שמעוגנים במחויבות המשפחתית. אך הרובד השני מערער על המסורת הדרמטית הזו ומסבך אותה, משום שהגבר שמגיח מבחוץ אינו מסמן רק אופציה מסוכנת ומרגשת להגשמה מינית או רגשית של הגיבורה, אלא גם מייצג במובהק הוויה של אי־יציבות אזרחית ופוליטית. הוא מסמן פוטנציאל אידיאולוגי ופוליטי אקטואלי, שמשחזר קונפליקט מכריע ולא־פתור בביוגרפיה של הגיבורה.

כך, לדוגמה, הגבר ב"יש לי שני לב" מסמן את האופציה של הגיבורה להתנתק משורשיה, לחיות מחוץ לגבולות הארץ ולהגשים את עצמה מבחינה יצרנית מחוץ לגבולות הלאום הצרים. הגבר שמופיע בחייה של גיבורת "כאב" מסמן מהלך חיים שהשתבש בעקבות פציעתה בפיגוע חבלני בירושלים. הוא היה עד לטראומה הפיזית והנפשית של הגיבורה ואף מילא תפקיד בתהליך העיבוד וההחלמה שלה. ואילו הגבר ב"לגנוב את השמש" מציג ערעור אחר: בזמן שירותה הצבאי, הוא תמך בגיבורה שעברה תקיפה מינית. היא הדחיקה את התקיפה הזו ונפרדה ממנו בשל כך, משום שהוא סימן את הפצע המבלבל שנפער בתווך שבין האתוס המיליטריסטי המקומי לבין המחיר שהוא נושא בעבור נשים שמבקשות להגשים את עצמן בתוכו.

במובן זה, הרומנים הללו אינם נסמכים על הדיכוטומיה הרומנטית הנפוצה שבמרכזה הבחירה בין הגבר הנכון לבין הגבר הלא־נכון. הם פועלים ברמה סמלית

גבוהה יותר, שקשורה לבחירה שעומדת בפני רבות ורבים: להתמודד באופן אקטיבי עם האי־יציבות שאורבת בחוץ ועם משמעויותיו הפוליטיות והלאומיות, או להתכנס בדלת אמות ולהתנחם בפרטי ובדומסטי, קרי בגזרות החיים שמצויות בשליטתנו – או לפחות כך נדמה לנו. הגיבורות, כמו המרחב התרבותי שבתוכו הן מעוצבות ושאותו הן משקפות, נסחפות אל הכאוס שכורך את האישי והפוליטי, ומתחבטות במשמעותו. אך הן אינן מתמסרות אליו. הן, כמו רבים מאיתנו, נשארות בבית.

אולי בשל כך הגברים משורטטים כבעלים אידיאליים ומושלמים, שממתינים בסבלנות לדעיכת הקונפליקט ואז קולטים באנחת רווחה את נשותיהן לזרועותיהם האוהבות. הם לא יכולים להיות בעלים ריאליסטיים, כי הם רק דמויות משנה פלקטיות בדרמה הרגשית והאזרחית שמתחוללת בסמוך להם, על סף הדלת. במילים אחרות, תפקידם של הגברים הפסיביים שבבית הוא רק לשמור על הסטטוס קוו ולא לשנות בו דבר; להרחיק עדות ככל האפשר. וזה עניין מוכר מאוד לכל מי שקורא/ת חדשות בשנים האחרונות.

אבל הדבר המעניין בקריאה כזו, הוא שדמויות הנשים הן אלו שנסחפות לקונפליקט מוסרי שכרוך במשא ומתן רגשי ופוליטי עם המרחב הלאומי. מבחינה ספרותית ואזרחית כאחד, זה נותן פתח לתקווה: הרומנים הללו מוסרים בידי הנשים, ולא בידי הגברים, את אפשרות הבחירה בעמדה אקטיבית אל מול ההקשרים הפוליטיים הסבוכים הסובבים אותנו. הן אלו שמתבוננות אל החוץ, נעות לקראתו וממקמות עצמן לעומתו. וגם אם הן חוזרות בינתיים אל הגברים המושלמים שמתגוננים במתחם המבוצר, אולי קרב הרגע שבו הן תבחרנה אחרת; תפרוצנה את גבולות הסטטוס־קוו הרגשי והפוליטי ותתעמתנה איתו. הרומנים הללו (כמו גם מהדורות החדשות) רומזים שהגברים המושלמים לכאורה אינם מסוגלים לכך.